

307202 - “Zarûrât-ı Hamse” ve Dini Korumanın, Can Korunmasından Önce Gelmesi Hususundaki İhtilaf

Soru

Bir hocam kişinin kendi canını korumasının dini korumaktan daha önemli olduğunu söyledi, ben de ona dini korumanın daha önemli olduğunu söyledim. Bu konuda doğru görüş hangisidir? Delillerle açıkla mısınız?

Detaylı cevap

Birincisi:

Şeriatta insanın sağlık ve saadette olabilmesi için korunmasını hedef tuttuğu esaslar yani “Zarûrât-ı Hamse” şunlardır: din, can, akıl, soy, mal.

Bazı alimler “namusu” da eklemiştir.

El Zerkeşi r.h şöyle dedi: Muteber maslahat, kendi içindeki gücüne göre veya insanın buna olan ihtiyacına göre kısımlara ayrılır: Bu ihtiyaçlar; zaruriyet, gereklilik ve güzellik/mükemmeliyettir.

Birincisi zaruriyettir. Dinin ve dünyanın menfaatlerinin tesisi için gerekli olandır ki eğer yok olursa dünya menfaatleri düzgün gerçekleşmez; bilakis bozulur, hüsrana uğrar ve can kaybıyla sonuçlanır. Ahirette ise saadetin kaybı ve apaçık bir hüsrana uğrar.

İşte bu İslam'ın beş temel hedefini içerir:

-Öldürme ve savaşın meşruiyetiyle dinin korunması, zira dinden çıkan/mürted olanı öldürmek ve diğer öldürme cezaları dinin maslahatı içindir. Gayrimüslimlerle cihad etmek aynı şekilde dini korumanın ve dinin maslahatı gereğidir.

-Canı korumak için kısas meşru kılınmıştır.

-İçki içene kırbaç vurulması aklın korunması amacıyla.

-Zinanın haram kılınması ve ceza belirlenmesi, soyun korunması içindir.

-Tazmin edilmesi vacip kılınarak ve hırsızın eli kesilerek insanların malı koruma altına alınmıştır.

Tüm bu esaslar şu ayette geçmektedir: “Ey Peygamber! Mü'min kadınlar, Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, elleriyle ayakları arasında bir iftira uydurup getirmemek, hiçbir iyi işte sana karşı gelmemek konusunda sana biat etmek üzere geldikleri zaman, biatlarını kabul et ve onlar için Allah'tan bağışlama dile. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.” (Mümteherine 12)

El Tufi el Hanbeli, namusun korunmasını altıncı esas olarak eklemiş ve el Subki de bu görüşe katılmıştır. Bu esas şöyle açıklanmıştır: İnsan namusu için canını ve malını feda eder. Zaruri bir şey ile feda edilen hususun zaruri esaslardan olması daha evladır. (Teşnif el Mesami, Şerh Cem el Cevami 3/15)

İkincisi:

Meşhur olan görüşe göre dinin korunması, canı korumaktan önce gelir. Zira can ve mal kaybına yol açması muhtemel olsa da dini korumak için Allah yolunda cihad meşru kılınmıştır.

El-Celal el-Mahalli, Şerh Cem'u'l-Cevâmi'de (3/322) şöyle demiştir: ...Yani (zaruri) ihtiyacın zaruret noktasına ulaşması (dini korumak gibi). Kâfirlerin öldürülmesi ve bid'ata çağırانların cezası farz kılındı. (Nefsin korunması için) Kisas meşru kılındı. Aklın korunması için sarhoşluğun cezası belirlenmiştir. Soyun korunması için zina haddi meşru kılınmıştır. Malı korumak için hırsızlık haddi meşru kılınmıştır. Namusu korumak için iftira cezası belirlenmiştir. Bu son esası el Tufi gibi alimler eklemiştir.

Bu sıralama içtihat konusu olup uygulamada ihtilaf ortaya çıkmaktadır.

İbn Emir el Hac r.h şöyle dedi: Zaruriyetler birbirleriyle çakıştığı takdirde “Dinin Korunması” esasına diğer zaruriyet hususlarına göre öncelik verilir. Çünkü din, en yüce amaçtır. Yüce Allah şöyle dedi: “Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.” (Zariyat 56)

Onun dışındaki hususlar bu amaç için meşrudur. Ayrıca bu husus, hayatta en kâmil yarar olup Allah katında ebedi saadete ulaşmaya vesiledir.

İkinci derecede can korunması gelir. Can muhafazası; soy, akıl ve malın muhafazasından önceliklidir.

Soyun korunması ise diğer hususlardan önceliklidir. Zira zinanın haram kılınmasıyla soy karışımı meydana gelmez. Çocuk bir tek babasına nispet edilir. O da çocuğun terbiyesiyle ve onu korumakla ilgilenir.

Aklın korunması ise malın korunmasından önce gelir. Çünkü bunun yok olmasıyla insan da yok olur, hayvan derecesine iner ve mükellefiyet düşer. Bu nedenle aklın zail olması canın yok olması hükmündedir. Kısas konusunda aklın gitmesine neden olan davranış tam bir diyet gerektirir.

Malın korunması, din vecibelerini yerine getirmekten önceliklidir. Bunu birden fazla alim söylemiştir. Bu görüşü destekleyen, şöyle açıklama yapmıştır: Din konusu Allah'ın hakkıyla bağlantılıdır. Allah'ın haklarında temel, kolaylık ve affediciliktir. Çünkü Allah herkesten müstağni olup ona bir zarar ulaşmaz. Ancak para konusu, kul hakkıyla ilgilidir. Bu konuda ise zorluk ve affetmeme temeldir. Böylece malın korunması için cuma namazı veya cemaat namaz terk edilebilir. Bunlar dini vecibe olmasına rağmen bir dünyevi malın korunması için terk edilebilir. Ebu Yusuf şöyle demiştir. Bir dirhem için namaz kesilebilir. Aynı şekilde kişinin kendisinden veya başkasından para çalınıyorsa farz veya nafil namazı kesilebilir. (El Takrir ve el Tahbir 3/231)

Canın korunması diğer konuların üzerinde takdim edilip buna öncelik tanınması doğru bir görüştür. Zira bu görüşe göre çok sayıda örnek verilebilir: İnsanın canını kurtarmak için ikrah altında küfür kelimesini söylemesi, zaruret durumunda hayatta kalmak için leş/ölü eti yemesi veya içki içmesi, bir düşman veya yırtıcı hayvandan sakınmak için cuma veya cemaat namazını terk etmesi...

El Amidi r.h, dinin korunmasına öncelik verilmesi görüşünü desteklemiş ve uzun uzun deliller getirmiştir. Ayrıca görüşüne karşı gelenlere şu şekilde cevaplar vermiştir:

Şayet şöyle denirse:

“Din konusu Allah’ın hakkıyla bağlantılıdır. Allah’ın haklarında temel, kolaylık ve affediciliktir. Ancak para konusu kul hakkıyla ilgili olup bu konuda zorluk ve affetmeme temeldir. Zira yüce Allah o hakkın yerine getirilmemesiyle zarar görmez, böylece zarar görecektir kişinin hakkı zarar görmeyen hakkın üzerine takdim edilir. Buna delil şudur ki Allah hakkı ile kul hakkı çeliştiğinde kul hakkı yerine getirilir. Örneğin bir kimse hem kafir olmuş hem de kasıtlı bir şekilde başkasını öldürmüşse bu kişi; mürted olduğu için değil kısas amacıyla öldürülür.” Diğer bir örnek olarak yolculukta yolcuya meşakkat olmaması için dört rekât olan namaz iki rekât kılınır ve oruç tutulmaz. Aynı şekilde hasta olan kişi ayakta namaz kılmaz ve orucunu bozar. Başka bir örnek de boğulmak üzere olan bir insanın canını kurtarmanın namazdan daha öncelikli olmasıdır. Bundan daha ötesi malın korunması için cuma ve cemaatin bırakılmasına cevaz verilmesidir. Müslümanların maslahatı gereği zimmilerin Müslümanlar arasında kalmasına izin verilmiştir, oysa bu dinin korunmasına aykırıdır. Dahası zimmi kesin ve açık bir kafir olmasına rağmen kendisinin kanı ve malı korunur.

Yukarıdaki görüş ve delillere şöyle cevap verilmiştir:

Canı korumak her ne kadar kul hakkıyla ilgili olsa da Allah’ın hakkıyla da ilgilidir zira insanın kendini öldürmesi haramdır. Ölüme neden olacak herhangi bir davranışta bulunmak da haramdır. Takdim konusu burada iki hak ile ilgilidir. Dolayısıyla Allah hakkı ile kul hakkının sadece Allah hakkı olan bir hususa takdim edilmesinde sakınca yoktur.

Yolcu ve hastaya yapılan hafifletme konusunda, burada canın maslahatı dinin asıl amacı üzerine takdim edilmemiştir. Bilakis dinin fûru/detaylarına takdim edilmiştir. Şüphesiz detaylar, asıl gibi değildir.

Farz edelim ki dediğiniz gibi olsa da yolculukta iki rekâtın zorluğu yerleşik durumda kılınan dört rekâta eşittir. Aynı şekilde hastanın oturarak namaz kılması sağlıklı iken ayakta kıldığı namaza eşittir. Amaç değişmemiştir.

Oruç ise hiçbir şekilde düşmez, bilakis kaza edilir.

Boğulmak üzere olan kişiyi kurtarmak, malı korumak için cuma ve cemaatin bırakılması, zimmilerin can ve mal güvenliği esasında Müslümanlar arasında yaşamaları; Müslümanların maslahatı gereği olmayıp şeriatın güzelliklerini ve dinin temellerini göstermek içindir. Böylece İslam dinine insanlar daha kolay girerler, bu da din maslahatı gereği olup başkasının maslahatı değildir. (El İhkam fi Usul el Ahkam 4/275)

Sonuç olarak söz konusu Zarûrât-ı Hamse/din esaslarının sıralamasında meydana gelen ihtilaf muteber olup her görüşün delilleri mevcuttur.

En iyisini Allah bilir.